

BOSHLANG'ICH SINFLAR UCHUN YARATILGAN YANGI "O'QISH SAVODXONLIK "DARSLIKLARINING G'OYAVIY -METODIK TAHLILI

Xayrullayeva Nafisa Nabiyevna

Osiyo xalqaro Universiteti magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflar uchun yaratilgan yangi "O'qish savodxonlik" darsliklarining g'oyaviy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Darsliklarning zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar va yosh avlodning ehtiyojlarini hisobga olgan holda yaratilganligi ko'rsatiladi. Ushbu tahlil orqali darsliklarning ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni, samaradorligi va ularni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinflar, o'qish savodxonlik, darsliklar tahlili, pedagogik yondashuvlar, metodik asoslar, ta'lim sifatini oshirish.

Аннотация: В статье анализируются идейно-методические основы новых учебников «Чтение и грамотность», разработанных для начальных классов. Показано, что учебники созданы с учетом современных педагогических подходов, инновационных методов и потребностей молодого поколения. Анализ подчеркивает роль учебников в повышении качества образования, их эффективность и предлагает рекомендации по их совершенствованию.

Ключевые слова: начальные классы, чтение и грамотность, анализ учебников, педагогические подходы, методические основы, повышение качества образования.

Annotation: This article analyzes the ideological and methodological foundations of the new "Reading Literacy" textbooks designed for primary school students. It highlights how these textbooks are developed considering modern pedagogical approaches, innovative methods, and the needs of younger generations. The analysis emphasizes the role of these textbooks in improving the quality of education, their effectiveness, and provides recommendations for further enhancement.

Keywords: primary school, reading literacy, textbook analysis, pedagogical approaches, methodological foundations, education quality improvement.

Kirish. Boshlang'ich ta'lim bolalarda asosiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishning poydevorini yaratadi. Ushbu bosqichda o'qish savodxonlik darsliklari ta'lim sifatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Mazkur maqola boshlang'ich sinflar uchun yaratilgan yangi "O'qish savodxonlik" darsliklarining g'oyaviy-metodik asoslarini o'rganish va baholashga bag'ishlanadi. O'qish savodxonligi bu matnlarni o'qish, tushunish, tahlil qilish va ulardan foydalanish qobiliyatidir. Ushbu ko'nikma shaxsning ta'lim olish jarayonida muvaffaqiyat qozonishi, o'z fikrlarini aniq ifodalashi va jamiyatda faol ishtirok etishi uchun zarur.

O'qish savodxonlik darsliklarining ahamiyati

- Birinchi bosqich: Bolalarda o'qish va yozishni o'rganish bosqichi.
- Ikkinchi bosqich: O'qiganini tushunish va tahlil qilish bosqichi.
- Aholining ma'naviy yuksalishi: O'qish savodxonligini rivojlantirish orqali jamiyatda axborot madaniyatini oshirish.

Materiallar va usullar. Mazkur tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: Darsliklar mazmuni va tarkibi chuqur tahlil qilindi. Yangi darsliklar ilgari foydalanilgan darsliklar bilan solishtirildi. Metodik jihatdan mutaxassislarining fikr va tavsiyalari o'rganildi. Tadqiqot materiali sifatida o'zbek tilidagi yangi "O'qish savodxonlik" darsliklari va ularning metodik ko'rsatmalari tanlab olindi.

1-sinf va 2-sinf “O‘qish savodxonlik” darsliklaridagi bitta mavzu doirasida qiyosiy tahlilni yozish uchun mavzuni aniq tanlab olish lozim. Misol tariqasida quyidagi mavzuni tanlaymiz:

Mavzu: "Tabiatni sevamiz va asraymiz"

1-sinf darsligi: "Tabiatni sevamiz va asraymiz"

Tarkibi:

- O‘quv materialining hajmi: Kichik hajmli matn, o‘rta hisobda 20-30 so‘z. Masalan, qisqa hikoya yoki rasm asosida tushuntirish.
- Mazmun: Bolalarga tabiatni sevish va asrash haqida dastlabki tushunchalarni beruvchi matn.
- Qahramonlar: Hayvonlar, qushlar yoki oddiy bolalar obrazi orqali tabiatga mehrni ko‘rsatish.
- Illyustratsiyalar: Rang-barang va bolalarning e‘tiborini jalb qiluvchi rasmlar.
- Mashqlar:
 - Rasmlar bo‘yicha savol-javob.
 - Matni birga o‘qish va tushuntirish.
 - Tabiat haqida o‘yinlar, masalan, hayvonlarning tovushlarini taqlid qilish.
- Maqsad: O‘quvchining o‘qish va matni tushunish qobiliyatini shakllantirish. Tabiatga mehr uyg‘otish.

2-sinf darsligi: "Tabiatni sevamiz va asraymiz"

Tarkibi:

- O‘quv materialining hajmi: Matn hajmi kattaroq, o‘rta hisobda 60-80 so‘z. Misol uchun, qisqa hikoya yoki maqola.
- Mazmun: Tabiatni sevishning amaliy usullari haqida ma‘lumot. Masalan, daraxt ekish, qushlarga yemish qo‘yish, axlatni yig‘ish.
- Qahramonlar: Bolalarning hayotidagi real voqealar yoki ertak qahramonlari orqali mavzu ochib beriladi.
- Illyustratsiyalar: Rasmlar oddiyroq, lekin matn bilan bog‘liq holda. Ayrim hollarda, rasm orqali masalani tahlil qilish talab qilinadi.
- Mashqlar:
 - Matni mustaqil o‘qish va asosiy fikrni aniqlash.
 - Tabiatni asrashning amaliy usullari haqida o‘z fikrini aytish.
 - O‘quvchilarni mustaqil savollarga javob berishga jalb qiluvchi topshiriqlar.
- Maqsad: O‘quvchining matni tahlil qilish, asosiy g‘oyani ajratib olish va amaliy bilimlarga ega bo‘lish ko‘nikmasini rivojlantirish.

Natijalar. 1-sinf darsligi boshlang‘ich ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan bo‘lsa, 2-sinf darsligi esa bu ko‘nikmalarni kengaytirish va amaliy hayotga tatbiq etishga qaratilgan. 1-sinf o‘quvchilari uchun mavzular soddalashtirilgan, qiziqarli va o‘yin shaklida ifodalansa, 2-sinf o‘quvchilari uchun mustaqil fikrlash va amaliy topshiriqlar asosida yondashuv shakllantiriladi.

1-sinf darsligida mavzular sodd va qisqa matnlar orqali beriladi, o‘quvchilarni qiziqtirish va asosiy tushunchalarni o‘rgatishga yo‘naltirilgan. 2-sinf darsligida esa matnlar murakkabroq bo‘lib, kengroq ma‘lumot berishga va mavzuni tahlil qilishga qaratilgan. 1-sinfda asosiy e‘tibor oddiy va tez tushuniladigan so‘z va iboralarga qaratilgan. 2-sinfda yangi atamalar va tushunchalar kiritilib, o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirish maqsad qilingan.

1-sinfda mashqlar o‘yinli va rasm asosida hikoya qilishga yo‘naltirilgan. 2-sinfda esa yozma va og‘zaki topshiriqlar, savollarga javob berish va o‘z fikrini ifodalashga urg‘u beriladi. 1-sinf darsligida katta va rang-barang rasmlar asosiy o‘quv materialiga yordamchi vosita sifatida

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

ishlatiladi. 2-sinfda vizual materiallar kichikroq va mavzuni yanada chuqurroq tushuntirish uchun diagramma yoki xarita ko‘rinishida taqdim etiladi. 1-sinfda asosiy maqsad o‘qishga qiziqish uyg‘otish va dastlabki bilimlarni shakllantirish. 2-sinfda esa mavzuni chuqurroq tushunish, o‘z fikrini ifodalash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish maqsad qilingan.

1-sinf va 2-sinf “O‘qish savodxonlik” darsliklari yoshga mos holda tuzilgan bo‘lib, bir mavzu doirasidagi materiallar o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilim darajasiga qarab rivojlanib boradi. 1-sinfda mavzuni o‘rganish soddaroq bo‘lsa, 2-sinfda bu mavzu bo‘yicha chuqurroq bilim va ko‘nikmalar shakllantiriladi. Har ikki darslik ham o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini saqlab qolish va ularni keyingi ta‘lim bosqichlariga tayyorlashga xizmat qiladi.

Muhokama. 1-sinf va 2-sinf “O‘qish savodxonlik” darsliklaridagi bitta mavzu doirasidagi qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, har bir sinf uchun darsliklar mazmuni o‘quvchilarning yosh va psixologik rivojlanish bosqichlariga mos ravishda tuzilgan.

1-sinf darsligida mavzular o‘quvchilar uchun qiziqarli va tushunarli bo‘lishi uchun oddiy, qisqa matnlar va katta vizual materiallar bilan boyitilgan. Bu yondashuv o‘qish jarayoniga bo‘lgan qiziqishni shakllantirish va dastlabki bilimlarni egallashga yordam beradi. Ayniqsa, rasm asosida hikoya qilish va o‘yin shaklidagi mashqlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlashda samarali hisoblanadi.

2-sinf darsligida esa mavzular chuqurroq va murakkabroq yondashuv bilan o‘rgatiladi. Matnlarda yangi tushunchalar va atamalar kiritilib, o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishga qaratilgan. Mashqlarning yozma va og‘zaki shakllarga ko‘chishi, tahlil qilish va fikr bildirish imkoniyatlarini rivojlantiradi. Bu bosqichda vizual materiallar kichikroq bo‘lib, mavzuni tushuntirishga yordam beruvchi qo‘shimcha manba sifatida ishlatiladi.

Muhokama jarayonida quyidagi farqlar va xususiyatlar ajratib ko‘rsatildi:

- 1-sinf darsligida asosiy urg‘u o‘quvchining o‘qishga qiziqishi va dastlabki tushunchalarni shakllantirishga qaratilgan bo‘lsa, 2-sinf darsligida o‘quvchilarning fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘proq e‘tibor qaratilgan.

- Matnlarning murakkabligi va so‘z boyligining oshishi orqali o‘quvchilar asta-sekinlik bilan o‘qish va tushunish qobiliyatlarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, har ikki darslikning umumiy maqsadlari bir xil — o‘quvchilarda o‘qish savodxonligini rivojlantirish bo‘lsa-da, ularning mazmuniy tuzilishi, topshiriqlari va yondashuvlari yosh xususiyatlariga mos ravishda sezilarli farq qiladi.

Bunday yondashuv o‘quv jarayonining tizimliliigi va izchilligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, darsliklarning mazmunini yanada boyitish va interaktiv uslublarni ko‘proq kiritish, jumladan, har ikkala sinf uchun elektron vositalar orqali o‘qish imkoniyatlarini rivojlantirish taklif qilinadi.

Xulosa. Yangi “O‘qish savodxonlik” darsliklari boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Mazkur darsliklar zamonaviy pedagogik tamoyillarga asoslangan bo‘lib, o‘quvchilarning shaxsiy va ijodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, darsliklarni yanada mukammallashtirish uchun ularning mazmuni va metodik jihatlariga nisbatan izchil yondashuv talab etiladi.

1-sinf va 2-sinf “O‘qish savodxonlik” darsliklaridagi "Tabiatni sevamiz va asraymiz" mavzu doirasidagi qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, darsliklar o‘quvchilarning yosh va bilim darajasiga mos tarzda ishlab chiqilgan. Har ikkala sinf uchun mo‘ljallangan darsliklar uzviylikni saqlagan holda, o‘qish savodxonligini rivojlantirishning muhim bosqichlarini qamrab oladi. **1-sinf darsligi** oddiy va qiziqarli shaklda mavzularni tushuntiradi, asosiy e‘tibor bolalarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni shakllantirishga qaratiladi. Qisqa matnlar, ko‘p sonli vizual materiallar va o‘yinli mashqlar bu bosqich uchun mos va samaralidir. **2-sinf darsligi** esa mavzularni yanada

kengroq va murakkabroq mazmunda taqdim etadi. Yangi soʻzlar va tushunchalar bilan boyitilgan matnlar oʻquvchilarning bilimlarini kengaytiradi va fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Qiyosiy tahlil shuni tasdiqlaydiki, har ikkala darslik ham oʻz maqsadlariga mos va yosh xususiyatlariga muvofiq tuzilgan. Biroq darsliklarni yanada boyitish uchun interaktiv materiallar va elektron oʻquv vositalarini kengroq joriy etish, shuningdek, oʻquvchilarning mustaqil oʻqish koʻnikmalarini shakllantirishga qaratilgan qoʻshimcha topshiriqlarni kiritish taklif etiladi.

Umuman olganda, 1-sinf va 2-sinf "Oʻqish savodxonlik" darsliklari oʻquv jarayonining uzluksizligi va tizimlilikini taʼminlash orqali oʻquvchilarda oʻqish savodxonligini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi vazirligi. (2020). 1-sinf "Oʻqish savodxonlik" darsligi. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi vazirligi. (2020). 2-sinf "Oʻqish savodxonlik" darsligi. Toshkent: Sharq nashriyoti.
3. Axmedova, N., & Karimov, R. (2019). Boshlangʻich sinflarda oʻqitish metodikasi. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Xolmatova, S. (2021). Savodxonlik darslarini tashkil etishning innovatsion usullari. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
5. Qosimov, U., & Rahmonov, F. (2020). Oʻquvchilar oʻqish savodxonligini rivojlantirishning nazariy asoslari. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2017). Oʻquv dasturlari va darsliklarga qoʻyiladigan talablar. Toshkent: Oʻqituvchi nashriyoti.
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Macmillan.
9. UNESCO. (2006). *Education for All: Literacy for Life*. Paris: UNESCO Publishing.
10. Respublika taʼlim markazi. (2021). Boshlangʻich taʼlimda innovatsion pedagogika. Toshkent: Yangi asr avlodi.